

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of International Social Research

Cilt: 16 Sayı: 101 Haziran 2023 & Volume: 16 Issue: 101 June 2023

Received: June 02, 2023, Manuscript No. jisir-23-100926; Editor assigned: June 05, 2023, PreQC No. jisir-23-100926 (PQ); Reviewed: June 19, 2023, QC No. jisir-23-100926; Revised: June 26, 2023, Manuscript No. jisir-23-100926 (R); Published: June 30, 2023, DOI: 10.17719/jisir.2023.100926

www.sosyalarastirmalar.com

ISSN: 1307-9581

KARAKTER EĞİTİMİNİN SOSYOLOJİK TEMELLERİ

Müjdat AVCİ*

Oğuzhan GÖKSEL**

Özet

Karakter ve değerler eğitimi birçok toplumda eğitim olgusunun ortaya çıktığı ilk anlardan itibaren önem kazanmış, dahası eğitim süreçlerinin temelini ve nihai hedefini oluşturmuştur. Değerler eğitimi daha çok toplumdaki o anki mevcut değerlerin benimsetilmesi üzerinde dururken, karakter eğitimi bilgelik, adalet, sevgi, cesaret, dürüstlük vb. gibi evrensel erdemlere odaklanmaktadır. Karakter eğitimi doğası gereği sosyolojik bir süreçtir. Öğrencilerde karakter gelişimi bireysel özelliklerin yanında aile, okul ve sosyal çevrenin etkisi altındadır. Karakter eğitimi, kişinin sosyalleşmesini temel alır. Bu açıdan iyi birey, yeterince sosyalleşmiş bireydir. Bireyde ahlaki kodların oluşturulması ve aktarılmasında okul ve aile temel teşkil eder. Bu bakımdan bazı eğitim sosyologları bu sosyalleşme sürecini bireyin tercihleri dışında otomatik bir süreç olarak değerlendirirken, bazı çağdaş sosyologlar daha az determinist bakış açısı ile bireysel karakter kavramını ortaya koymuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Karakter, karakter eğitimi, karakterin sosyolojik temelleri

SOCIOLOGICAL FOUNDATIONS OF CHARACTER EDUCATION

Abstract

Character and values education has gained importance in many societies since the first moments of the emergence of the phenomenon of education, and moreover, it has formed the basis and ultimate goal of

¹ Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, mujdatavci24@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4409-4523

¹ Doktora Öğrencisi, Psikolojik Danışman, MEB, ogoksel2802@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9175-1269

educational processes. While values education focuses more on the adoption of the current values in society, character education focuses on universal virtues such as wisdom, justice, love, courage, honesty, etc. Character education is a sociological process by nature. Character development in students is under the influence of family, school and social environment as well as individual characteristics. Character education is based on the socialization of the individual. In this respect, a good individual is a sufficiently socialized individual. School and family constitute the basis for the formation and transmission of moral codes in the individual. In this respect, while some educational sociologists consider this socialization process as an automatic process outside the individual's preferences, some contemporary sociologists have put forward the concept of individual character with a less deterministic perspective.

Keyword: Character, character education, sociological foundations of character

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski bir etkinlik biçimi olan eğitim (Akyüz, 1991: 13) geniş anlamıyla tüm sosyalleşme sürecini ifade etmektedir (Tatlıdil, 1993: 11) Yeni kuşaklara toplumdaki mevcut değerlerin, bilgilerin, düşüncelerin ve hünelerinin aktarılması ya da öğretilmesini sağlayan bir süreç olan eğitim (Kemerlioğlu vd., 1996: 3) temel, evrensel ve zorunlu kurumlardan birisidir (Erdoğan, 2019: 64). Bu kurum yoluyla birey temel yaşam becerilerini, toplumun kültürel değerlerini öğrenerek topluma uyum sağlar.

Özellikle okul öncesi dönemde çocuğun hayatında en etkin sosyalleştirme öğesi ailesidir. Kültürün nesiler arası aktarımı şeklindeki eğitsel işlevinin yanında aile, çocuğun hayatında etkili bir sosyalleştirme işlevini yerine getirir. Bu dönemde çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aynı zamanda model alacağı bir figüre gereksinim duyar. Kişilik oluşumu için gerekli olan bu özdeşleşme, genellikle aile içinde biriyle gerçekleştirilir. Çocuğun kişiliğinin gelişmesi bir dizi tercihin geliştirilmesi ile mümkündür. Bu tercihler bireyin değerlerini temsil eder ve büyük oranda ailenin koşullandırmasının bir sonucu olarak şekillenir (Yavuzer, 2007: 129-130).

Çocuklarda karakter gelişimi sosyolojik yönleri olan bir süreçtir. Karakter gelişiminde aile temel kurum olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte son zamanlarda dünyada ve ülkemizde çocukların karakter ve değerler eğitimi formal eğitim süreçlerine dahil edilmeye çalışılmaktadır. Eğitim sistemleri öğrencilerde temel değerleri ve karakteri oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla ülkemizde 2018 yılında eğitim fakültelerinin programı güncellenmiş ve karakter ve değerler eğitimi dersi "Okul Öncesi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği ve Rehberlik ve Psikolojik Danışma" lisans programlarında zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

MEB, 2023 vizyonunun temel amacını, “*çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık hayrına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmek*” olarak tanımlamıştır (MEB, 2018:7). Bu bakımdan bakanlığın temel ahlaki değerlere ve karaktere sahip bireyler yetiştirmek amacına uygun olarak karakter ve değerler eğitiminin önemi ortadadır.

Bakanlığın amacı dahilinde ahlaki değer ve karaktere sahip öğrencilerin yetiştirilmesi için öğretmenlik lisans programlarına karakter ve değerler eğitimi dersinin konulmasıyla öğrencide karakter ve değer oluşturma hususunda öğretmenlere sorumluluk verildiği görölmektedir. Programın başarısı lisans eğitiminde nitelikli akademik bilgilerin kazandırılmasına bağlıdır. Bu noktada karakter ve değerler eğitimi dersinin “değerler eğitimi” boyutunda birçok akademik çalışma bulunmakta, fakat “karakter eğitimi” konusunda yeterli çalışmanın olmadığı değerlendirilmektedir. Bu durumun oluşmasında, değerler eğitimi ile karakter eğitiminin eř değer hedef ve içeriğe sahip olduğunun düşünülmesi; değer eğitiminin 2004’ten bu yana öğretim programlarında yer alması fakat karakter eğitiminin bahsinin geçmemesi; değer eğitiminin örtük programlar kanalıyla verilebileceğine dair algının olması, ancak karakter eğitiminin örtük program ile ilişkisinin gerektiği kadar incelenmemesi; değer eğitiminde okul harici sosyal kurulların sorumluluk alması, fakat karakter eğitiminde böyle bir durumun mevcut olmaması gibi faktörler etkili olmuş olabilir (Yılmaz, 2021: 237).

Bu çalışmanın amacı, yukarıda bahsedilen literatürdeki ihtiyaca binaen karakter eğitiminin sosyolojik temellerine odaklanılarak bireyin karakter eğitimine etki eden, aile, okul, arkadaş çevresi gibi faktörlerin söz konusu sürece olan etki düzeylerinin belirlenmesidir.

1. Karakter ve Karakter Eğitimi Kavramı

Karakter, Grekçe’de “kazmak, oymak, biçimlendirmek” gibi anlamlara gelen $\chi\alpha\rho\alpha\kappa\tau\eta\rho$ fiilinden gelmektedir. Bu bağlamda karakter özelliklerinin üzerimize kazanmış, işlenmiş ve bizi özel davranışlara yönelten işaretler olduğu söylenebilir (O’Sullivan, 2004: 640). Karakter kelimesi, Berkowitz ve Bier (2005a) tarafından psikolojik özellikler bütünü olarak tanımlanmakta ve karakter eğitimi ise öğrencilerin psikolojik gelişimlerini ifade etmektedir. Dolayısıyla karakter, çocuğun etik davranma, sosyal ve kişisel olarak sorumlu olma, kendi kendini yönetebilme gibi psikolojik özelliklerin bileşimi olarak ifade edilebilir (s. 2).

Lickona karakter eğitimini, öğrencilerin iyi olanı bilmesi, iyi olanı istemesi ve iyi olanı yapması için gerekli olan kasıtlı uygulamalar olarak tanımlamaktadır (Lickona, 1991: 51’den Akt: Katılmış, 2010: 53). Karakter eğitimine dair çalışmalar, öğrencilerde karakter gelişimine fayda sağlamak amacıyla yürütölür. Karakter gelişiminde aile, okul ve sosyal çevrenin etkisi göz önüne alındığında karakter, bireysel

özelliklerin ve adı geçen etkenlerin değer yargıları sonucu oluşur. Bu açıdan karakter, insanın zihinsel, bilişsel, duyuşsal ve bedensel etkinliklerinin neticesinde ortaya çıkan davranışlarına çevrenin verdiği değer olarak belirtilebilir (Katılmış, 2010: 53). Lickona bir diğer tanımında ise karakter eğitimini “*erdemlerin bilinçli bir şekilde bireye öğretilmesi süreci olarak*” tanımlamaktadır. Erdemler öznel olmayan insani özelliklerdir. Erdemler toplum ve birey açısından önemlidir. Erdemli kişi hem tatmin edici hem de anlamlı bir hayat sürer. Erdemli kişilerden oluşun bir toplum da daha üretken ve daha uyumlu olacaktır. Erdemler değerlerden ayrı olarak, zamana ve mekâna bağlı olarak değişmez. Örneğin sabırlı olma, dürüst olma, adil olma erdemleri her zaman erdem olarak kalacaktır (Lickona, 1997: 65).

Bu noktada karakter eğitimini değerler eğitiminden ayırıştıran şey karakter eğitiminin erdemlere, değerler eğitimin ise değerlere odaklanmasıdır. Erdem; zamanın, kültürün ve bireysel tercihlerin üzerinde nesnel ahlaki standartlardır (Lickona, 1997: 65). Değer ise, bir topluma mensup bireye neyin önemli olduğunu ve neyin tercih edilmesi gerektiğini öğretir (Akbaş, 2008: 10). Her toplum ve her birey için önemli olanın ya da tercih edilecek olanın farklı olabileceği göz önüne alındığında, tanımlardaki farklılaşmadan yola çıkılarak karakter eğitiminin evrensel ahlaki standartlara sahip bireyler yetiştirmeye odaklandığı söylenebilir.

Karakter eğitiminin amacı iyi insanlar, iyi okullar ve iyi toplumlar oluşturmaktır. İlk amaç tam anlamıyla insan olmak için iyi bir karaktere sahip olunması gerektiğini, ikinci amaç iyi okullara sahip olmak için karakter eğitimine ihtiyacımız olduğunu ileri sürerken, üçüncü amaç ise, karakter eğitiminin erdemli bir toplum inşa etme görevi için gerekli olduğunu iddia eder (Lickona, 1999: 78).

Güçlü bir karakter gelişimi için önemli olan evrensel erdemlerin neler olduğuna yönelik Thomas Lickona önemli gördüğü on tane erdemi ve bu erdemlerin göstergelerini řu şekilde tanımlamıştıır (Lickona, 2003: 1-3):

- **Bilgelik:** Antik Yunanlılar bilgeliliği ana erdem olarak düşünmüşlerdir. Bilge olmak mantıklı karar almamızı ve diğer erdemleri nasıl uygulamaya koyacağımızı öğretir. Bilgelik hem kendimiz hem de başkaları için neyin “iyi” olacağına karar vermemize yardımcı olur.
- **Adalet:** Herkesin hakkına saygılı olmayı ve başkalarına bize davranılmasını istediğimiz şekilde davranılmasını isteyen erdemdir. Okullar karakter eğitimi sürecinde adalet erdemine önem verir çünkü adalet, “medeniyet, dürüstlük, saygı, sorumluluk ve hoşgörü” gibi birçok toplumsal erdemi içinde barındırır.
- **Cesaret:** Cesaret zorluklar karşısında doğru olanın yapılmasının tercih edilmesini içerir.
- **Kendini Kontrol Etme:** Kendini kontrol etme becerisi, kişinin kendisini yönetebilmesini sağlar. Kendini kontrol etme yeteneğine sahip birey öfkesini kontrol edebilir, isteklerini ve tutkularını yönetebilir.

- **Sevgi:** Empati, Őekfat, sadakat, vatanseverlik gibi farklı erdemleri bünyesinde barındıran sevgi, başkaları için fedakârlık yapmayı içerir.
- **Olumlu Tutuma Sahip Olma:** Umut, coŐku, mizah duygusu, esnek olma gibi karakterin güçlü yönleri olumlu tutumun bir parçasıdır. Olumsuz bir tutuma sahip olan kişi Lickona'ya göre kendine ve başkalarına yük olmaktadır.
- **ÇalıŐkanlık:** Sıkı çalışma erdemi, girişimcilik, hedef koyma, beceriklilik gibi erdemleri içerir.
- **Dürüstlük:** Dürüstlük erdeminin göstergeleri ahlaki ilkelere sadık olma, vicdanlı olma, sözünde durma ve inandığı değerlerin arkasında durmadır.
- **Minnettarlık:** Őükran duygusu genellikle mutlu bir yaşam sürmenin sırrı olarak nitelendirilir.
- **Alçakgönüllülük:** Alçakgönüllülük diğer erdemler için gereklidir çünkü kusurlarımızın farkına varmamızı sağlar ve böylece daha iyi bir yaşam sürmemize yardımcı olur. Hatalarımızı telafi edebilme, af dileyebilme bu erdemnin göstergelerindedir.

Karakter eğitimi tarihsel süreçte tüm eğitim faaliyetlerinin varmak istediği amaç olarak değerlendirilebilir. Karakter eğitiminin temelleri Antik Yunan'a kadar gitmektedir. Bu eğitimin ilk amacı dini ve ahlaki sistemleri çocuklara benimsetmek iken, günümüz eğitim sistemlerinde söz konusu eğitim daha seküler bir hal almıŐtır. Günümüzün seküler bakış açısıyla karakter eğitiminin gayesi, çocuklarda ahlaki erdemlerin oluŐmasını sağlamak ve bunu yaparken de kendisiyle ve içinde yaşadığı toplumla barıŐık iyi vatandaşlar yetiŐtirmektir (Turan, 2014: 78).

Lickona (1991), bilgi, duygu ve eylem temalarını içeren üç bileŐenli bir karakter eğitimi modeli sunmaktadır. İlk olarak öğrenciler toplumun kültürel mirasından ahlaki içeriğin ne olduğunu öğrenir. Bilinçli rasyonel karar verme yoluyla iyiyi bilmeyi öğrenir. Ahlaki akıl yürütme, karar verme ve davranışları gözden geçirerek ve değerlendirerek öz bilgi edinme yeteneği, karakter gelişiminin bu boyutunda çok önemlidir. İkinci olarak ise başkaları için sempati, ilgi ve sevgi duygularını içeren; ahlaki eylem için önemli bir köprü olarak görülen ve Lickona tarafından ahlaki eylem için önemli bir köprü olduğu düşünölen duygusal alandan bahsedilir. Lickona bu ikinci öğeye duygular olarak atıfta bulunur ve bunun önemli yönleri olarak vicdan, sevgi, empati ve alçakgönüllölüğü ekler. Bunlardan üçüncüsü olan eylem ise, kişinin iradesine, yeterliliğine ve alışkanlığına bağlıdır. İrade, bir öğrencinin "kendisi için doğru olduğunu bildiği Őeyi yapması" anlamını ifade etmektedir. ÖĞrenciler ayrıca belirli becerileri içeren "iyi"yi yapma yetkinliğini geliŐtirmeli ve bu iyi eylemleri bir alışkanlık olarak öğgürce tekrarlamayı seçmelidirler (Akt: Arthur, 2014: 56).

Lickona (1991), karakter eğitimi programlarının dayandığı temel öncülleri Őöyle sıralar (Akt: EkŐi, 2003: 83-84):

- Özgür ve demokratik bir toplumda, her vatandaş feragat edilemez haklar kadar kişisel ve toplumsal sorumluluklara da sahiptir.
- Sadece erdemli insanlar özgür ve demokratik bir iktidarın muhafazasına muktedir olabilirler.
- İyi karakter otomatik olarak ortaya çıkmaz; öğretme, model olma, öğrenme ve uygulama içeren süreçler vasıtasıyla zamanla gelişir.
- Çocuklarda iyi karakter geliştirmek temelde ailenin sorumluluğu olmakla birlikte, aynı zamanda toplumun, okulların, dinî kurumların ve gençliğe hizmet veren kişi, grup ve kurumların paylaşılmış sorumluluğuğundadır.
- Medenî ve özen sahibi okulları vücuda getirmek öğrencilerde iyi karakter geliştirmek ve etkili eğitim-öğretim için zorunludur

Lickona'nın ifade ettiği öncüller çocukta karakter eğitiminin toplumsal temellerini meydana getirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla, bireysel karakter gelişiminin toplumsal bütünün iyiliğini ve devamlılığını sağlayacağına ve karakter gelişiminin aile-okul-toplum temelli bir eğitim olduğuna işaret etmektedir. Jacobs ve Jacobs-Spencer ise, (2001), karakter eğitiminin toplumdaki şiddet, saygı, duyarsızlık, mutsuzluk, adaletsizlik, güven vb. konulardaki kötüye gidişin değiştirilmesine yardımcı olacağını belirtmektedir (s. 20-21).

2. Karakter Eğitiminin Sosyolojik Temelleri

Karakter eğitimi niteliğindeki eğitim faaliyetleri öğrencilerin karakter geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla yapılmaktadır. Öğrencilerde karakter geliştirmede ailenin, okulun ve yaşanılan sosyal çevrenin önemli etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerde karakter gelişimi bireysel özelliklerin ve bahsedilen sosyal dinamiklerin etkisi altında gelişmektedir (Katılmış, 2010: 53). Bu yüzden sosyolojik temellerine odaklanılmayan hiçbir karakter eğitimi tanımlaması tam değildir. Karakter eğitimi etik davranışa odaklanması nedeniyle her şeyden önce sosyolojik bir eğitimdir. Karakter kavramı, sosyolojik olarak bireyin sosyalleşmesini esas alır. Sosyologlar genel olarak toplumun ve kurumların yapısı ile okullardaki düzenlemelerin, ahlaki değerlerin oluşumu ve gelişimini ne yönde etkilediğine dair sorular sorarak karakter gelişimini açıklamaktadırlar. Kişisel alışkanlıkların oluşması bir sosyalleşme süreci olarak değerlendirilmektedir. Okullar, ahlaki kodların aktarıldığı sosyal organizasyonlardır. Erdem kavramı, sadece öğrenci-öğretmen ilişkileri, okulun sosyal organizasyonu ve okul ile daha geniş topluluk arasındaki ilişki yoluyla edinilen sosyal bir olgu olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla karakter, bu sosyalleşme sürecinin ölçüsüdür. Bu anlamda yeterince sosyalleşmiş çocuk, "iyi çocuk" tur (Arthur, 2003: 87). Sosyalleşme olgusu, doğası gereği otomatik bir karakter gelişimi sürecine hizmet eder. Sosyalleşme süreci, öğrencinin kontrolü ve tercihleri dışında ilerler. Öğrenci, toplumun işleyişini ve devamını

koruyacak şekilde yapılandırılmış bir dizi etkileşime katılır (Pritchard 1988'den akt: Arthur, 2003: 90). Bu katı determinist bakış açısını eleştiren bazı çağdaş sosyologlar ise, insanların bireysel olarak düşünen, hisseden ve davranan kişiler olduğuna işaret etmektedir. Bu görüş, bireysel karakter kavramını kabul etmekte ve daha az determinist bir sosyolojik bakış açısı sunmaktadır (Arthur, 2003: 91). Henry Giroux ve Purpel (1983) ve Samuel Bowles ve Herbert Gintis (1976) gibi eleştirel sosyologlar yukarıda açıklanan sosyalleşmeye yönelik işlevselci yaklaşımların çoğuna meydan okumuşlardır. Bazıları gücü, sosyal sınıfları, cinsiyeti ve ekonomik sistemi, karakterin ahlaki değerlerini etkilemede veya oluşturmada okullardan daha önemli olarak tanımlamışlardır (Akt: Arthur, 2003: 91).

Clarke E. Cochran (1982), karakterin iki bileşeni olduğunu iddia eder. Birincisi kişiyi kendisi yapan ahlaki nitelikleri ve erdemleridir. İkincisi ise kişinin üstlendiği sosyal roller dizisidir. Bu iki bileşen yani kişinin benliği ve sosyal maskeleri uygun bir bütünlük arz ettiğinde karakter uyumlu kabul edilir (s. 18-20). Diğer taraftan, Flanagan ve arkadaşları ahlaki gelişim ve karakter gelişiminde toplum temelli kurumların potansiyelleri üzerine durmaktadırlar. Ahlaki benliklerin, karşılıklı yükümlülüklerin bulunduğu topluluğa üyelik ve özdeşleşme duyguları yoluyla oluştuğunu iddia etmektedirler (Flanagan vd., 2014: 442). Bazı siyaset bilimciler, ahlaki gelişim ve karakter gelişimine topluluğun katkısı konusunu, insan davranışının rasyonel seçim modelleriyle açıklanmasını, yani insanların ortak iyiyi daha az dikkate alıp kendi öz çıkarlarıyla hareket ettiklerini öne süren teoriyi eleştirmektedirler (Flanagan vd., 2014: 441). Verba ve arkadaşlarınının 1995'te yazdıkları Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics adlı eserlerinde, insanların topluluklarının ortak yararına katkıda bulduklarını, çünkü "bir vatandaşlık görevini yerine getirmekten veya toplumu, ulusu veya dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için üzerine düşeni yapmaktan" duyulan bir tatmin duygusunun varlığını iddia etmektedirler (Verba vd. 1995: 10'dan Akt: Flanagan vd., 2014: 441). Arendt'e göre de bizi bir araya getiren ortak dünyamız olarak tanımlanan kamusal alandaki bütünün iyiliğine yönelik endişemizle eylemlerimize motive oluruz. Hatta kamusal alandaki eylemlerimiz yaşam süremizi de aşar. Kamusal alan olarak nitelendirilen ortak dünyamız bizden önce burada bulunanlarla ve bizden sonra burada bulunacak olanlarla ortak noktamıza işaret eder. Ona göre insanlar, kendilerine ait bir şeyin ya da başkalarıyla ortak olan bir şeyin kendi geçici dünyevi yaşamlarından daha kalıcı olmasını istedikleri için kamusal alana girmişlerdir (Arendt, 1998: 52-55).

Ahlaki karakterin geliştirilmesi hususu, okullarda ahlaki eğitimin geleneksel bir hedefi olmuştur. Geleneksel karakter eğitimi ise, eğitimin amacı olarak erdemli karakter özelliklerinin aşılmasına odaklanır (Arthur, 2014: 57). Eğitim sosyolojisindeki çalışmalar, okulları her bir birey için genel sosyalleşme sürecinin bir parçasını oluşturan sosyal organizasyonlar olarak değerlendirir. Okullar, öğrencilerin ve öğretmenlerin paylaştıkları ve deneyimledikleri değerleri ve normları, belirli bir

topluluğun karakterini şekillendirmeye yardım eden bir dizi gelenek ve kurallardan oluşan kendi değerleri aracılığıyla tanımlar. Ahlak, belirli davranışları pekiştirmek için bir ödül ve ceza sistemi aracılığıyla öğrenilir. Bir sosyolog ve eğitimci olarak Emile Durkheim, etik davranışın temeli olarak, bir miktar otorite içeren bir değerler sistemini takip eden seküler bir ahlak arayışındadır. Durkheim, okulların değerleri ve davranış kurallarını öğrencilere benimsetmek için çaba göstermesi gerektiğini söyler. O, okullarda ahlakın önemli olduğu, çünkü toplumun korunmasına yardımcı olduğu ve böylece düzeni koruduğu yönünde işlevsel bir teori öne sürmektedir. Ayrıca Durkheim, okulun bazı durumlarda ailenin eksikliklerini giderebileceğine, çocukların sınıfına veya okuldaki diğer gruplara bağlanarak sosyalleşebileceklerini ifade etmiştir. Durkheim, bireylerin daha güçlü bir sosyal uyum duygusu edinirken kişisel potansiyellerini geliştirebileceklerine inanmaktaydı. Bu ise, ancak bireylerin toplumun ortak değerlerine ve uygulamalarına saygılı olması halinde başarılan bir durumdur. John Dewey de okulun sosyal işlevine dair görüşlerinde Durkheim ile birçok noktada benzer görüşleri paylaşmaktadır (Arthur, 2003: 88-89).

Aile yaşantısı bireyin gelecekteki kişiliğini şekillendiren en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de birey doğduktan sonra ailenin kültürü, yaşam tarzı, değer ve tutumları bireye aktarılır. Eğitimcilerin ve psikologların birçoğu yaşamın ilk yıllarının kişilik geliştirmede önemli olduğunu belirtir. Örneğin, Adler (2012) bireyin yaşam tarzının ilk dört ya da beş yaşına kadar belirginleştiğini, bu yaşlara kadar çocukların sosyalleşme ve uyum yeteneğini kazanması gerektiğini iddia etmektedir. Beş yaşına kadar çocuğun dış çevreye karşı tutumu netleşmiştir ve gelecek yaşamı da aynı doğrultuda devam eder. Dünyayı algılama biçimi değişmeden kalır, beş yaşına kadar edindiği görüş ve fikirlerini sürdürür (s. 103). Christopher Lasch (1979)'e göre sosyalleşmenin başlıca aracı olarak aile, bireyde kültürel kalıpları yeniden üretir. Çocuğa hâkim olan toplumsal kurallar konusunda ilk eğitimini verir. Bu süreçte yalnızca etik normlar vermekle kalmaz, onun karakterini, onun farkında bile olmadığı biçimlerde derinden şekillendirir. Aile, alışkanlık haline gelen düşünce ve eylem biçimlerini çocuklara aşılar. Muazzam duygusal etkisi nedeniyle, çocuğun sonraki tüm deneyimlerini renklendirir (s. 3). Bu bağlamda aile, çocukların karakter edinimi noktasında önemli bir konuma sahiptir.

Çocuğun içinde yaşadığı sosyal ve fiziksel çevreye uyum becerisini kazanmada en önemli yardımcıları anne ve babalarıdır. Çocuklar kendini ifade etmeyi ve kendini kontrol etmeyi ailelerinden öğrenmektedirler. Bu noktada özellikle anne ve baba çocuğun kişilik özelliklerinin gelişiminde özdeşim modelleridir. Öğrenme süreci içindeki çocuğun sevgiye, güvene ve büyüdükçe bağımsızlaşmaya ihtiyacı vardır (Yavuzer, 2011: 13). Ailelerin çocukların bağımsızlıklarını ifade etmeye yönelik çabalarını destekledikleri ve bu konuda onlara yardımcı oldukları takdirde çocuklarda bağımsızlık duygusu kolayca gelişecektir. Dengeli, duygusal ve sosyal etkileşimin kuvvetli olduğu ailelerde çocuğa

bağımsızlıklarını kazanacakları ortamın sağlanması çocuğun sağlam bir kişilik yapısına kavuşmasına yardım eder (Yavuzer, 2007: 131).

Ahlaki davranma, çoğu zaman diğer insanlara yönelik ilgi ve endişeden kaynaklanır. Sosyal ilişki gerçekleştirme arzusunun yokluğu psikolojik sağlık açısından risk arz etmektedir. Ahlaki gelişim ve psikolojik iyilik hali için çocuklarda sosyal ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini anlamak gerekir. Bu konuda araştırmacılar bireyin hayatının ilk yıllarındaki güvenli bağlanma olgusuna işaret etmektedirler. Dolayısıyla, ebeveynleri ile güvenli bağlanma çocukların sosyal ve ahlaki yönden gelişimine katkı sağlamaktadır (Berkowitz ve Grych, 1998: 373). Bu açıdan özellikle annelerin eğitilmesi önemli bir husustur. Bebek, doğumundan itibaren ihtiyaçlarını karşılayacak, güvenli bir kişiye ihtiyaç duyar. Bebeğin fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra duygusal ihtiyaçlarına da cevap verilmesi güvenli bağlanmayı sağlayacaktır. Bebeğiyle konuşan, oyun oynayan, dokunarak ona sevgisini gösteren anne-babalar onun fiziksel ihtiyaçlarını karşılayarak güvenli bağlanmasına yardımcı olurlar, bu ise ileride bireyin sosyal ilişkilerinde başarılı, kendini yönetebilen bir kişi olmasını sağlayarak olumlu bir karakter gelişimine hizmet eder.

Etzioni (1993), öz disiplini ve empati yeteneğini karakterin iki önemli yapı taşı olarak değerlendirmektedir (Akt: Berkowitz ve Grych, 1998: 374). Öz disiplin ilk olarak bebeklerin kasıtlı motor şemalarında, en önemlisi de tuvalet eğitimi esnasında gelişmeye başlar. Bir karakter özelliği olan öz disiplin genel olarak okul öncesi dönemde incelenmiştir. Çocuklarda öz disiplin yeteneğindeki değişimin önemli boyutunun beş yaş civarında gerçekleştiği ve küçük çocukların zihinsel imgeleme ve konuşma becerisi geliştikçe de suça teşviklere karşı koyma, dürtüleri bastırma ve hazzı erteleme yeteneklerinin geliştiği bildirilmektedir (Berkowitz, 1982: 228; Berkowitz ve Grych, 1998: 374). Dolayısıyla, etkili karakter oluşturma için gerekli görülen öz disiplinin edinilmesi aileler tarafından desteklenmelidir. Bunun için ebeveynler sorumluluk almalı, ailelere yönelik farkındalık ve bilinçlendirme eğitimleri verilmelidir.

Çocuklarda karakter eğitimi çok boyutlu bir süreçtir. Yalnızca okulların ve öğretmenlerin karakter eğitiminde etkin rol oynadığı algısı hatalı olarak değerlendirilmektedir. Okulların çocukların karakter eğitiminde önemli bir yeri olmasına rağmen, öğrencilerin gelişimleri üzerindeki en önemli etki ailelerinden -özellikle de ebeveynlerinden- gelmektedir (Berkowitz ve Bier, 2005b: 64). Romanowski (2005), Amerikalı öğretmenlerin karakter gelişimine ilişkin deneyimlerini aktardığı çalışmasında birçok öğretmen için ebeveyn desteğinin eksikliğini öğrencilerin karakter eğitiminde sorun teşkil ettiğini belirtmektedir. Bu noktadan hareketle, ev karakter eğitimi için başlangıç noktası kabul edilmelidir. Ebeveynlerin yaşam tarzı, davranışları, değerleri çocuklarda karakter eğitimi için önem taşımaktadır (s.

16). Arthur (2003), ocukdaki aile kaynaklı başarısız-hatalı karakter gelişimi konusunda okulun bu durumu telafi edici bir rol üstlenmesi gerektiğini söylemektedir (s. 94).

Öğrencilerde olumlu karakter gelişimine etki edecek olan ailenin sorumlulukları ya da davranışları şunlardır (Lickona, 1991, s. 418'den Akt: Katılmış, 2010: 84):

- Aileler çocuklarına iyi örnek olmalıdır. Bilindiği gibi çocukların en iyi öğrenme yolu gözlem ve taklittir.
- Anne ve babalar çocuklarda “doğru ve yanlış”, “iyi ve kötü” kavramlarının oluşabilmesi için değerlerle ilgili görüş ve tavırlarını net bir şekilde onlara aktarmalıdır.
- Ebeveynler, çocuklarına vakit ayırmalı, çocuklarını dinlemelidir.
- Aileler, gerektiği zaman ceza vermekten kaçınmamalı ve bu cezanın sebepleri mutlaka çocuğa anlatılmalıdır.
- Ebeveynler, çocukların okul hayatı ve sosyal faaliyetlerini takip etmeli. Bu şekilde medya ve arkadaş çevresinin karakter gelişimindeki olumsuz etkileri önlenmelidir.

Çocuklarda etkili bir karakter eğitimi için anne-babaların sergiledikleri davranışların nedenlerini açıklamaları önemli görülmektedir. Bu sayede çocuklar neden sonuç ilişkisi içerisinde bir çıkarım sağlayacaklardır. Anne-babaların ebeveynlik konusunda yetkin olmaları, çocuklara gerekli bakım ve desteği sağlamaları da karakter gelişimini etkileyecektir. Bir diğer önemli konu ise, ebeveynlerin çocuklarından uygun beklentilere sahip olmaları hususudur. Anne babasının kendisinden düşük beklentisi olan çocuklar, kendilerine düşük hedefler koyacaklardır. Gerçekçi olmayan yüksek beklentiler ise çocukta hayal kırıklığı ve öfkeye neden olabilir. Ailenin çocuklarda karakter gelişiminde katkılarında yönelik diğer iki etken ise olumlu model olmak ve demokratik bir aile ortamı yaratmak olarak ifade edilebilir (Berkowitz ve Grych, 1998: 381-386).

İnsanların nasıl ve ne düşündüklerini ve düşüncenin davranışlara nasıl etki ettiğini araştıran, sonraları sosyal bilişsel teori olarak adlandırılan sosyal öğrenme teorisi gibi sosyolojik ve sosyal psikolojik teorilere göre davranış kalıpları, esas olarak başkalarıyla etkileşimlerin bir sonucu olarak anlaşılır. Bu teoriler, başkalarının davranışlarını gözlemleyen insanlara dayandığı için eğitimde öğretmen rol model olarak görmektedir. Çocuklar, farklı sosyal ve ahlaki bilgi türlerine yol açan niteliksel olarak farklı sosyal etkileşimlere sahiptirler. Bu nedenle, çocukların sosyal dünyadaki eylemleri ve ahlak hakkındaki düşünceleri “heterojenlik” ile karakterize edilir. Burada ebeveynler, çocuklarının sosyal etkileşimlerini düzenleyen bir kurallar sisteminin temellerini sağlayarak çok önemli bir ahlaki rol oynarlar (Arthur, 2003: 92-93).

Okullarda karakter eğitimine dair çağdaş yaklaşım, öğrencilere kendi ahlaki eğitiminde söz hakkı tanımak ve bir dereceye kadar kendi kendini yönlendirmek olmuştur. Bununla beraber söz konusu yaklaşım yetişkin yönetimi ve otoritesini ise eleştirilmektedir. 1960'lardan bu yana öğretim yöntemleri, çocuk merkezli öğrenmeyi, deneyim yoluyla öğrenmeyi, tarafsızlığı ve iş birlikli öğrenmeyi öne çıkarmaktadır. Eğitimdeki bu fikirler, öğretmenleri öğrencilere yönelik kasıtlı olarak karakter damgalamaya çalışmaması gereken profesyonel eğitmciler olarak görme eğilimindedir (Arthur, 2014: 54).

Sınıf sınırları içerisinde öğrencide etkili bir karakter oluşturmak adına öğretmenin takip etmesi gereken stratejiler řu şekilde açıklanmaktadır (Lickona, 1999: 80-81):

- Öğrencilerin birbirlerini birey olarak tanımalarına, birbirlerine saygı duymalarına ve onları önemsemelerine ve gruba değerli bir üyelik ve gruba karşı sorumluluk hissetmelerine yardımcı olmak.
- Öğrencilere saygı ve sevgi çerçevesinde davranmak. Öğrencilerin birbirlerine saygılı olmalarını ve diğerlerini önemsemelerini sağlamak. Öğrencilerin grubun değerli bir üyesi olmasına ve gruba karşı sorumluluk hissetmelerine yardımcı olmak.
- Ahlaki akıl yürütmeyi, kurallara gönüllü olarak uymayı ve başkalarına genel bir saygı duymayı teşvik etme fırsatları olarak kuralların oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlamak.
- Sınıf ortamını öğrenme ortamı için iyi bir yer haline getirme amacıyla öğrencileri işbirlikçi karar alma ve sorumluluğu paylaşmaya dahil etmek.
- Erdemli davranışları incelemek için bir araç olarak akademik konuların (edebiyat, tarih ve bilim gibi) etik açıdan zengin içeriğini kullanmak.
- İşbirliğine dayalı çalışma yoluyla, öğrencilerin başkalarını takdir etmelerini, bakış açısı kazanmalarını ve ortak hedefler doğrultusunda çalışma becerilerini geliştirmek.
- Öğrencilerin öğrenmeye değer vermelerini, çalışma kapasitelerini ve başkalarının hayatlarını etkileyen toplumsal çalışma anlayışını teşvik etmek.
- Okuma, araştırma, deneme yazma, günlük tutma, tartışma ve münazara yoluyla ahlaki düşünmeyi ve düşünceli karar vermeyi teşvik etmek.
- Öğrencilerin, çatışmaları adil ve güç kullanmadan çözmeye ilgili ahlaki becerileri kazanmalarına yardımcı olmak.

Sınıf stratejilerine ek olarak okul genelinde uygulanması gereken stratejiler ise şunlardır (Lickona, 1999: 81):

- Fedakâr davranışa ilham vermek için olumlu rol modelleri kullanmak ve öğrenme için her sınıf düzeyinde fırsatlar yaratmak.

- Okul yöneticisinin liderliği, okul düzeyinde disiplin, okul düzeyinde bir topluluk duygusu vb. yoluyla sınıflarda öğretilen erdemleri destekleyen ve yaygınlaştıran tam bir ahlaki ortam geliştirmek.
- Okulun aileleri çocuklarının ilk ve en önemli ahlak öğretmeni olarak gördüğü konusunda ebeveynleri bilgilendirmek, velilere okulun tanıtmaya çalıştığı karakter beklentilerini pekiştirebilecekleri belirli yollar göstermek ve temel erdemleri teşvik etmek için işletmeler, yerel yönetimler, medya gibi toplumun geri kalanlarının yardımını istemek.

Sonuç

Sonuç olarak, çocuklarda karakter gelişimi çok yönlü bir süreçtir. Karakter oluşumu sürecinin sosyolojik temellerine odaklanılmadan yalnızca bireysel temalarla açıklanmaya çalışılması okullarda amaçlanan karakter eğitimi programlarının işlevselliğinin azalmasına neden olabilir. Bu nedenle eğitimcilerin karakter eğitimi sürecinin toplumsal boyutları hakkında bilgi sahibi olmaları önemlidir. Karakter ve karakter eğitimi kavramının toplumsal boyutu hakkında tüm eğitimcilerin belirli bir farkındalık/bilgi düzeyinde olması önem arz eden bir husustur. Eğitim müfredatları öğrencilerde karakter edinimi sürecini tek yönlü ele almamalı, okullarda mutlaka aile eğitimi de planlanmalıdır. Bu konuyla ilgili hedefe ulaşmak için okulların karakter eğitiminde aile ile daha fazla birlikte hareket etmesi, aileyi daha çok işe katması yerinde bir tavır olacaktır. Ayrıca okulun karakter eğitiminde iş birliğinin de ötesine geçerek telafi edici rolü de olmalıdır.

Karakter eğitimi çalışmalarında ebeveyn, sosyal sınıf, kültürel değerler vb. diğer faktörleri dışlayarak bireyin davranışına odaklanılması hatalı bir durum olarak değerlendirilmektedir. Öğrencilerin herhangi bir davranışının nedenini ya da nedenlerini bireysel özelliklerine atfetmeden önce bireyin sosyal çevresi göz önünde bulundurulmalı ve bir öğrencinin karakterinin okul binasının dışındaki bir dizi unsur tarafından şekillendirildiği unutulmamalıdır (Romanowski, 2005: 17). Bu noktada karakter eğitiminin iki önemli bileşeni olan öğretmen ve ailenin bahsedilen toplumsal etkenleri dikkate alan bir formasyona sahip olmaları önemlidir.

Ayrıca okul ve aile kurumunun öğrencilerin karakter oluşumu sürecine yönelik çalışmalarına medya, hükümet vb. kurum ve kuruluşların da katkıda bulunması sağlanmalıdır. Çocuklara yönelik eğitici TV programlarında yukarıda bahsedilen on temel erdem (bilgelik, cesaret, sevgi, dürüstlük vd.) işlenmesi, çocukların ve gençlerin özdeşim kurduğu sanatçı ve eğitici içerik üreten sosyal medya fenomenlerinin bu erdemleri TV ve/veya sosyal medya yoluyla çocuklara aktarmaya çalışmaları önemli bir konudur. Hükümetin ve yerel yöneticilerin de okulların karakter gelişimi faaliyetlerini desteklemeleri, bu konuda tüm okulları kapsayan yarışma vb. faaliyetleri organize etmeleri toplumda ve çocuklarda bu erdemlere yönelik önemli oranda bir farkındalık oluşturacaktır. Sonuç olarak, eğitim sisteminin "iyi toplum, iyi

birey ve iyi vatandaş" yetiştirme amacına ulaşabilmesi, karakter eğitimi s¼recinin başarisına ve erdemlerin çocuklara öğretilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Adler A (2012) *Çocuk Eğitimi, K. Şipal (Çev.)* (4. bs.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Akbaş O (2008) Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.

Aky¼z H (1991) Eğitim Sosyolojisinin Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma, Milli Eğitimi Bakanlığı Yayınları, No: 2320, İstanbul.

Arendt H (1998) *The Human Condition* (2. Baskı.). The University of Chicago Press.

Arthur J (2003) *Education with Character The moral economy of schooling*. London: Routledge Falmer.

Arthur J (2014) Traditional Approaches to Character Education in Britain and America. *Handbook of Moral and Character Education* içinde (2. bs.). New York, USA: Routledge.

Berkowitz MW (1982) Self-Control Development and Relation to Prosocial Behavior: A Response to Peterson. *Merrill-Palmer Quarterly*, 28(2), 223-236.

Berkowitz MW, ve Bier MC (2005a) *What works in character education: A research-driven guide for educators?* Washington: John E. & Frances G. Pepper.

Berkowitz MW, ve Bier MC. (2005b). Character education: Parents as partners. *Educational Leadership*, 63(1), 64-69.

Berkowitz MW, ve Grych JH (1998) Fostering Goodness: Teaching parents to facilitate children's moral development. *Journal of Moral Education*, 27(3), 371-391.

Cochran CE (1982) *Character, Community, and Politics*. Alabama: University of Alabama Press.

Ekşi H (2003) Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.

Erdoğan T (2019) Sosyolojinin Temel Kavramları içinde: Eğitim Sosyolojisi, (Edt.: Ç. Özdemir & A. S. Arslangilay), Pegem Akademi, ss. 43-72.

Flanagan C, Pykett A, ve Galloway E (2014) Community Contribution to Moral And Character Development. *Handbook of Moral and Character Education* içinde (2. bs.). New York, USA: Routledge.

Jacobs DT, ve Jacobs-Spencer J (2001) *Teaching virtues: Building character across the curriculum*. London: Scarecrow Press.

Katılmış A (2010) *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kemerlioğlu E, Kızılçelik S, Gündüz M (1996) *Eğitim Sosyolojisi*, Saray Kitabevleri, İzmir.

Lasch C (1979) *Haven in a Heartless World: The Family Besieged*. USA: Basic Books.

Lickona T (1997) The teacher's role in character education. *Journal of education*, 179(2), 63-80.

Lickona T (1999) Character Education: Seven Crucial Issues. *Action in Teacher Education*, 20(4), 77-84.

Lickona T (2003) The content of our character: Ten essential virtues. *The Fourth and Fifth Rs: Respect and Responsibility*, 10(1), 1-3.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018) *2023 Eğitim Vizyon Belgesi*. Ankara.

O'Sullivan S (2004) Books to Live by: Using Children's Literature for Character Education. *The Reading Teacher*, 57(7), 640-645.

Romanowski MH (2005) Through the Eyes of Teachers: High School Teachers' Experiences with Character Education. *American Secondary Education*, 34(1), 6-23.

Tatlıdil E (1993) *Toplum Eğitim ve Öğretmen*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 71, İzmir.

Turan İ (2014) Karakter Eğitimi: Amerika Örneği. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 75-92.

Yavuzer H (2007) *Çocuk Psikolojisi* (30. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer H (2011) Yaygın Anne-Baba Tutumları. *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları* içinde (ss. 13-39). İstanbul: Timaş Yayınları.

Yılmaz F (2021) Karakter Eğitimi ve Karakter Eğitimi Programları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 234-257.

